

УДК 342.9

*І. А. Гавловський**здобувач**Науково-дослідного інституту публічного права***АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННО-ЦИФРОВОГО ПІДПISУ**

В умовах постійного ускладнення суспільних відносин поступово виникає нова якісна ситуація, коли накопичення постійно повторюваного одиничного суспільного досвіду приводить до виникнення нової якості, яка є більш складною, ніж існуючі раніше, одночасно більш простою для користувачів. Останнім часом вагомим кроком у розвитку світового суспільства є практичне використання різноманітних «криптотехнологій», які через те, що стають найбільш важливими для великої кількості осіб, починають регулюватися нормами права, зокрема адміністративного.

Серед криптологічних технологій найбільшого практичного застосування отримав електронний цифровий підпис, що зумовлює нові вимоги до безпеки особистих даних і зручності їх використання.

Проте, незважаючи на захищеність використання такого підпису, на сьогоднішній день є велика небезпека хакерських атак, тобто кіберзлочинності, яка на сьогоднішній день заповонила майже всі країни. З розвитком та методами кіберзлочинності розвиваються і шляхи подолання цих проблем. Це зроблено для запобігання володіння чужим ключем, адже якщо зловмисник ним заволдіє, він може від імені справжнього власника здійснювати неправомірні дії, наприклад: проводити певні грошові транзакції, змінювати записи в базах даних тощо. У таких випадках актуальним є виявлення та опис внутрішніх засад цього феномена, який практично вже використовується фізичними і юридичними особами, що підвищують ефективність своєї управлінської праці за допомогою захищених криптологічними засобами захисту і новими технологіями, що постійно модернізуються.

До проблеми адміністративно-правових відносин із використанням електронного цифрового підпису зверталися вчені-юристи Ю. Атаманова, Н. Бааджи, І. Верес, В. Галунько, А. Гетьман, А. Дегтярьов, М. Дутов, Р. Еннан, О. Кирилук, С. Кореод, В. Курило, В. Мілаш, С. Лур'є, М. Dawn та ін. Проте безпосередньо до аналізованої нами проблематики вони зверталися лише під час аналізу інших, більш загальних, спеціальних чи суміжних викликів.

Правові відносини пронизують усю правову матерію суспільства. У тому числі вони мають важливе значення під час використання криптологічних технологій для потреб фізичних і юридичних

осіб, адже саме завдяки цьому їх використання стає можливим і безпечним. На цьому поприщі вагоме місце займають норми адміністративного права. Наприклад, урегулювання потреб суспільства за допомогою електронно-цифрового підпису здійснюють насамперед завдяки адміністративно-правовим нормам. Зовнішнім виразом цих норм є нормативно-правові акти, які визначають роль кожного суб'єкта як фізичних, так і юридичних осіб, що вступають у правовідносини з приводу об'єкта електронно-цифрового підпису. Серед них доцільно виділити: міжнародно-правові джерела: Конвенція ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах (2005); Регламент ЄС від 23.07.2014 р. «Про електронну ідентифікацію та довірчі служби для електронних операцій на внутрішньому ринку»; вітчизняні джерела: закони: Про електронний цифровий підпис (спеціальний); Про електронні документи та електронний документообіг; Про електронний цифровий підпис; Про обов'язковий примірник документів; Про Національну програму інформатизації; Про телекомунікації; Про Національну систему конфіденційного зв'язку; Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах; підзаконні нормативно-правові акти: Наказ Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 20.07.2007 р. № 141 «Про затвердження «Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації» тощо. Ці нормативно-правові акти зосереджують свою юридичну силу і на правових відносинах, які виникають із приводу електронно-цифрового підпису.

У теорії права під правовими відносинами розуміють суспільні відносини, врегульовані правом. Вони є наслідком дії права. Але правові відносини з'являються не лише тому, що діють правові норми, а й тому, що певні суспільні відносини об'єктивно потребують правової регламентації, не можуть нормально розвиватися без неї [1].

Професор В. Авер'янов уважав, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, в яких їхні сторони (суб'єкти) взаємопов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [2]. Професор В. Галунько визначив, що адміністративно-праві

норми врегульовують відносини між: публічною адміністрацією та фізичними особами (громадянами, іноземцями, особами без громадянства); публічною адміністрацією та юридичними особами, які не мають владного статусу, та фізичними особами зі спеціальним невідомим статусом (наприклад, фізичні особи-підприємці); між вищими та нижчими органами й посадовими особами публічної адміністрації. Тим самим загальним для всіх видів адміністративно-правових відносин є те, що як мінімум однією зі сторін є суб'єкт публічної адміністрації, наділений народом України владною компетенцією [3]. З цього приводу професор В. Курило, аналізуючи адміністративно-правові відносини в аграрному секторі, вважає їх як врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини у вигляді стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами), що виникають у процесі реалізації ними суб'єктивних прав та обов'язків на підставі приписів адміністративно-правових норм, якими встановлені й гарантовані [4].

На думку В. Шуби, адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України визначено як урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, які складаються як під час зовнішньої, так і внутрішньо-організаційної діяльності органів прокуратури, одним з обов'язкових учасників яких є прокуратура або її посадова особа [1]. Лопатін С. дав визначення адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення права громадян на інформацію як врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які виникають в інформаційній сфері в процесі здійснення державної влади у зв'язку з реалізацією інформаційних прав і свобод та забезпеченням інформаційних процесів [5]. Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки – це врегульовані нормами права суспільні відносини у сфері фінансової безпеки, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємопов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами та державою. Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки є різновидом адміністративно-правових відносин, тому мають певні характерні риси [6]. На думку професора Т. Коломoeць, вони подаються як суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами й обов'язками у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі публічного (державного і самоврядного) управління у сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [7].

Структура адміністративно-правових відносин, що виникають у діяльності органів прокура-

тури, складається з таких елементів: суб'єктів адміністративно-правових відносин, яких визначено як індивідуальних чи колективних осіб, фізичних чи юридичних, одні з яких, як правило, наділені владними повноваженнями (правами та обов'язками), що реалізуються ними у сфері владно-управлінської діяльності стосовно інших суб'єктів, які визначено як поведінка учасників цих відносин, тобто суб'єктів (дії, утримання від дій), які можуть мати як зовнішній, так і внутрішньо-організаційний характер; змісту адміністративно-правових відносин, які визначено як вид і міру можливої (дозволеної) та належної (необхідної) поведінки, які передбачені адміністративно-правовими нормами, перебувають у тісному взаємозв'язку, тобто є взаємозалежними і забезпечуються державою [1].

Здійснене методами аналізу і синтезу дослідження дає можливість дійти наступних узагальнень. Усі без винятку вчені вважають, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права. Вчені-адміністративісти В. Галуцько, В. Курило, В. Шуба вважають, що одним із суб'єктів таких відносин обов'язково виступає публічна адміністрація. Крім того, В. Шуба вважає, що адміністративно-правові відносини реалізуються через зовнішню і внутрішню діяльність публічної адміністрації. Професори В. Авер'янов, В. Кирило, Т. Коломoeць вважають, що кожен з учасників адміністративно-правових відносин має права та обов'язки.

Об'єктом адміністративно-правових відносин є те матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин, а також певні дії, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини. Об'єктом адміністративно-правових відносин може бути все, що здатне служити здійсненню публічних інтересів. Об'єкти адміністративного права поділяються на: нематеріальні особисті блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпеку, свободу пересування тощо та матеріальні – предмети матеріального світу, створені природою чи людиною. У теорії адміністративного права визначено, що об'єктом адміністративно-правових відносин є те матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин. Це блага матеріальні або нематеріальні, а також певні дії, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини. Об'єктом адміністративно-правових відносин може бути все, що здатне служити здійсненню публічних інтересів. У цій ролі можуть бути права людини і громадянина,

право власності й послуги інших осіб. Права людини і громадянина стають об'єктом адміністративного права, оскільки є природними; законодавець через Конституцію України та інші закони їх устанавлює і визначає межі, в яких ними можна беззаперечно користуватися. У такий спосіб об'єктами адміністративного права стає вся палітра прав, визначених у розділі першому та другому Конституції України [3].

Виходячи з таких позицій, ми вважаємо, що адміністративно-правові відносини, що виникають із приводу електронно-цифрового підпису діяльності певних структур України, визначено як урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, які складаються як під час зовнішньої, так і внутрішньо-організаційної діяльності органів, одним з обов'язкових учасників яких є її посадова особа.

З урахуванням думки В. Шуби ми вважаємо, що особливостями адміністративно-правових відносин у сфері електронно-цифрового підпису є такі: вони регулюються адміністративно-правовими нормами, які визначають межі належної, допустимої та рекомендованої поведінки їхніх учасників; наявність як зовнішніх, так і внутрішніх адміністративно-правових відносин (повноважень їхніх працівників; адміністративно-правові відносини під час використання електронного підпису); особливий суб'єктний склад, оскільки однією стороною цих відносин виступає посадова особа, наділена владними повноваженнями в зовнішньо-адміністративних відносинах; вольовий характер адміністративно-правових відносин, який полягає у тому, що в них через норми права відображується загальна державна владна воля, яка у свою чергу є підставою для можливого вираження (конкретизації) державної волі під час діяльності посадових осіб; адміністративно-правові відносини посадових осіб України пов'язані з практичною реалізацією завдань, функцій і владних повноважень їх працівників; як зовнішні, так і внутрішні адміністративно-правові відносини, що виникають із приводу електронного цифрового підпису, можуть виникати з приводу як матеріальних, так і нематеріальних благ; суб'єкти адміністративно-правових відносин у діяльності органів прокуратури України є носіями адміністративних прав та обов'язків, які охороняються і захищаються нормами адміністративного права (в деяких випадках – нормами інших галузей права, наприклад кримінального, цивільного тощо); захист прав суб'єктів адміністративно-правових відносин і спонукання до виконання адміністративних обов'язків здійснюється за допомогою як специфічних адміністративних заходів впливу, так і в порядку адміністративного судочинства [1].

Взагалі, адміністративно-правові відносини, що виникають із приводу електронного цифро-

вого підпису, характеризуються такими особливостями: 1) вони нерозривно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і здійснюються на їхній основі; 2) основною їхньою метою є забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави; 3) вони регулюють широке коло суспільних відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління; 4) провідною рисою адміністративно-правових відносин є їх публічна природа, вони виникають з ініціативи будь-якої сторони, при цьому згода іншої сторони, як правило, не є обов'язковою; 5) адміністративно-правові відносини є переважно виконавчо-розпорядчими: у вузькому розумінні суб'єкти публічного управління наділені владною компетенцією, а об'єкти зобов'язані виконувати їхні законні вимоги; поряд із цим за широкого підходу сторони адміністративно-правових відносин завжди мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які взаємопов'язані між собою: кожному суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої, і навпаки; 6) вони мають свідомо-вольовий характер, адже держава через видання відповідних адміністративно-правових норм виражає свою волю народу України, учасники цих відносин здійснюють своє волевиявлення, усвідомлюють значення своїх дій та можуть нести за них відповідальність; 7) адміністративно-правові відносини охороняються державою, яка сприяє здійсненню суб'єктивних публічних прав та юридичних обов'язків, а в разі правопорушення притягує винну особу до адміністративної чи іншої юридичної відповідальності; 8) не належать до адміністративно-правових відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління, якщо вони не засновані на праві.

Таким чином, адміністративно-правові відносини, що виникають щодо електронного цифрового підпису, відображають вплив адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів, які використовують електронний цифровий підпис, та об'єктів публічного управління, через що між ними виникають сталі правові зв'язки публічно-владного характеру. Іншими словами, адміністративно-правова норма містить абстрактну конструкцію адміністративно-правового відношення. Сутність такої конструкції полягає в тому, що адміністративно-правова норма від імені держави визначає належну поведінку кожного зі своїх адресатів. Вона встановлює обов'язкові правила, за якими відбувається «спілкування». Ці правила формуються у вигляді взаємних прав і обов'язків.

Отже, адміністративно-правові відносини з використанням електронного цифрового підпису – це суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються тільки завдяки електронному

цифровому підпису, отриманому за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, що дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача, що врегульовуються нормами адміністративного права, зокрема, зовнішнім виразом якого є Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV «Про електронний цифровий підпис».

Література

1. Шуба В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Шуба. – Харків, 2007. 20 с.
2. Авер'янов В. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] / В. Авер'янов. – Київ : Юридична думка, 2004. – 584 с.
3. Галунько В., Курило В., Короед С. та ін. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / [В. Галунько, В. Курило, С. Короед та ін.]. – Херсон : Грінь Д.С., 2015. – Т. 1. Загальне адміністративне право. – 272 с.
4. Курило В. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / В. Курило. – Київ, 2008. – 39 с.
5. Лопатін С. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. Лопатін. – Київ, 2010. – 20 с.
6. Радько Д. Адміністративно-правові відносини за участю фінансових компаній : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. Радько. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
7. Коломоець Т. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] / Т. Коломоець. – Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

Анотація

Гавловський І. А. Адміністративно-правові відносини у сфері електронно-цифрового підпису. – Стаття.

У статті розкрито фактичний і юридичний зміст адміністративно-правових відносин із використанням електронного цифрового підпису. Доведено, що це суспільні відносини, які виникають, змінюються і при-

пинаються тільки завдяки електронному цифровому підпису, отриманому за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, що дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача, що врегульовуються нормами адміністративного права.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, електронний цифровий підпис, електронні дані, ідентифікація підпису, криптографічне перетворення, норми адміністративного права, юридичний зміст.

Аннотация

Гавловский И. А. Административно-правовые отношения в сфере электронно-цифровой подписи. – Статья.

В статье раскрыто фактическое и юридическое содержание административно-правовых отношений с использованием электронной цифровой подписи. Доказано, что это общественные отношения, которые возникают, изменяются и прекращаются только благодаря электронной цифровой подписи, полученной в результате криптографического преобразования набора электронных данных, что позволяет подтвердить его целостность и идентифицировать подписывающее лицо, что регулируются нормами административного права.

Ключевые слова: административно-правовые отношения, идентификация подписи, криптографическое преобразование, нормы административного права, электронная цифровая подпись, электронные данные, юридическое содержание.

Summary

Havlovskiy I. A. Administrative-legal relations in the field of electronic-digital signature. – Article.

The article reveals the actual and legal content of administrative-legal relations with the use of electronic digital signature. It is proved that this social relations that arise, change and cease only due to the electronic digital signature obtained by the cryptographic transformation of the electronic data set, which allows confirming its integrity and identifying the signatories that are regulated by the rules of administrative law.

Key words: administrative legal relations, cryptographic transformation, electronic data, electronic digital signature, legal content, norms of administrative law, signature identification.